

РОЛЯ ІМЕНАСЛОВА Ў ЗАХАВАННІ НАЦЫЯНАЛЬнай АДМЕТНАСЦІ НАРОДА

А. Р. Хромчанка

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
albina77153@gmail.com*

На прыкладзе навуковага даследавання іменніка Сярэдняга Пасожжа І. Я. Яшкіна паказаны разнастайнасць і багацце беларускай антрапаніміі, апісана роля іменаслова ў жыцці народа, адзначана неўнармаванасць ужывання ўласных імёнаў і прозвішчаў, а таксама сучасная тэндэнцыя выпяцнення спрадвечна беларускіх формаў імені.

Ключавыя словы: іменаслоў; антрапанімія; Сярэдняе Пасожжа; праваслаўны іменнік; форма імені; дыферэнцыяцыя.

THE ROLE OF ONOMASTIKON IN PRESERVATION OF NATIONAL IDENTITY OF THE PEOPLE

A. R. Hromchenko

*Belarussian State University,
9, Kalvariyskaya Str., 2200004, Minsk, Republic of Belarus
Corresponding author: A. R. Hromchenko (albina77153@gmail.com)*

On the example of the scientific study of the onomastikon of the Middle Posozhye I. J. Yashkin the diversity and richness of the Belarusian anthroponymy is showcased, the role of the onomastikon in the life of the nation is described, the use of own names and surnames is irregular, as well as the current trend of displacement of the original Belarusian forms of name is noted. The author notes the irregularity of the use of proper nouns, as well as the modern tendency to displace the original Belarusian forms of name.

Keywords: onomastikon; anthroponymy; Middle Posozhye; orthodox onomastikon; form of name; differentiation.

Фактам, які найбольш яскрава і пераканальна пацвярджае гістарычную, культурную і нацыянальна-этнічную адметнасць народа, з'яўляецца, на нашу думку, найменне чалавека. Менавіта паходжанне асабовых імёнаў людзей, мянушак і прозвішчаў, іх існаванне і змены ў часе і прасторы даюць магчымасць прасачыць лёс народа на розных гістарычных этапах і шляхі запазычання імёнаў, выявіць традыцыйную народную сістэму іменаслова і яе тыпалагічнае падабенства з іменасловам геаграфічна аддаленых супольнасцяў. Напрыклад, у кітайцаў, японцаў,

карэйцаў прынята ўжываць узроставыя імёны. «У Карэі хлопчыку пры нараджэнні давалася “дзіцячае імя” (амён), у дарослым узросце – афіцыйнае імя (кванмён), пры ўступленні ў шлюб чжа» [1, с. 37].

У беларусаў таксама маецца падобная дыферэнцыяцыя, толькі яна закладзена ў формах аднаго і таго ж імені: *Анцік–Антук–Антось–Антон, Косцік–Касцюк–Кастусь–Канстанцін* і інш. Часам формы дзіцячага імя захоўваліся і ў сталым ўзросце, што, магчыма, было звязана з пэўнымі рысамі характару чалавека. Паводле абрадаў каталіцкага Касцёла часта два імені атрымлівалі дзеці пры хросце і трэцяе пры канфірмацыі ў падлеткавым узросце, калі імя выбіралася свядома. Суіснаванне на Беларусі дзвюх паноўных канфесій, каталіцкай і праваслаўнай, папоўніла беларускую мову не толькі візантыйскім і рымскім іменнікамі, але і ўласнымі інавацыйнымі формамі, якія ўтвараліся дзякуючы асіміляцыі і ўзаемаўплывам.

Беларуская антрапанімія надзвычай багатая і семантычна разгалінаваная, яе разнастайнасць зафіксавана ў шмат якіх працах па антрапаніміцы (М. Р. Суднік «Слоўнік асабовых уласных імён», М. В. Бірыла «Беларуская антрапанімія: Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы», Ян Станкевіч «Хрышчоныя імёны вялікалітоўскія (беларускія)» і інш.), аднак надзвычайную цікавасць мае выданне 2013 года «Слоўнік беларускіх імёнаў і сямейна-родавых паняццяў» І. Я. Яшкіна.

Названае навуковае даследаванне антрапаніміі Сярэдняга Пасожжа (былыя Прапойскае і Чачэрскае староствы) грунтуецца на фактычным матэрыяле, што збіраўся «ўручную» цягам колькі дзесяткаў гадоў; экспедыцыйна аўтарам вывучаны іменнік 12 вёсак Сярэдняга Пасожжа, запісана 160 афіцыйных і 1250 мясцовых формаў мужчынскіх імёнаў і 72 жаночыя з 550 мясцовымі варыянтамі. Гэта ўнікальны фактычны матэрыял з тэрыторыі, дзе хрысціянскі праваслаўны іменнік быў адносна пастаянным. Характэрнай прыкметай сярэднясожскага іменніка з’яўляецца наяўнасць біблейскіх імёнаў, такіх як *Ілья, Ісак, Маісей, Марка, Самуіл, Якаў* і інш. Некаторыя з іх ужываліся толькі ў габрэяў, іншыя былі кананізаваны хрысціянскай царквой і пашыраліся сярод славян, прынамсі, у значнай ступені такое засваенне адбылося на тэрыторыі Сярэдняга Пасожжа.

Адметнасць гэтай тэрыторыі ў тым, што ў XVII–XVIII стст. тут суіснавалі праваслаўныя і ўніяцкія цэрквы, а напрыканцы XVIII уніяцкая, паводле Геаметрычнай карты Магілёўскага намесніцтва, пераважала над праваслаўнай амаль удвая. Імёны рымска-каталіцкага паходжання мелі нязначны і пазнейшы ўплыў. У цэлым да XVIII ст. на тэрыторыі

Слаўгарадчыны хрысціянскі іменнік развіўся ў цэласную мясцовую сістэму з нерэгулярнымі фанетычнымі змяненнямі, разнастайнымі словаўтваральнымі і акцэнталагічнымі сродкамі, напрыклад, імя *Самуіл* мае наступныя формы: *Самуел*, *Самуелька*, *Самуілій*, *Самуілачка*, *Самуіла*, *Самуілік*, *Самуілька* [2, с. 422]. Шмат якія фанетычныя варыянты ўтрымліваюць і канатацыйную інфармацыю пра чалавека, параўн.: *Самуілій* і *Самуілька*. Такім чынам, названая тэрыторыя ўяўляе сабой неаднастайны, адмысловы рэгіён з пэўнай спецыфікай, дзе, у прыватнасці, адзначана падваенне складоў кораня і суфікса ў назвах сям'і і роду, а таксама пры ўтварэнні эмацыйна-ацэначных формаў (*Нызаріняннёння*, *Іваніхіха*, *Ціціхіха*), ужыванне формаў множнага ліку на -э (*Ліксандрэ*) і інш.

Каштоўнымі звесткамі для арэальнай лінгвістыкі і гістарычнай фаналогіі беларускай мовы з'яўляюцца дакладна адзначаныя фанетычныя асаблівасці, напрыклад, з'ява аферэзісу – страта пачатковых галосных [a-], [y-], [ɨa] і інш.: *Ладымір*, *Ляксандра*, *Ўхім*. Прыкметна, што дагэтуль у беларускіх гаворках адпадзенне пачатковага спалучэння [ɨa] даследчыкамі не было выяўлена.

Паводле тыпалогіі, праца І. Я. Яшкіна класіфікуецца як даведчае выданне, што дазваляе хутка атрымаць патрэбную інфармацыю. У Слоўніку ёсць адсылкі да нарматыўнага рэестравага слова, неабходныя граматычныя паметы і навуковы каментар. Структура слоўнікавых артыкулаў аднастайная: 1) мясцовае найменне; 2) формы наймення пры станоўчай характарыстыцы; 3) формы наймення пры іншых эмацыянальна-ацэначных характарыстыках; 4) найменні жонкі, утвораныя ад імя мужа; 5) найменні сына, пасынка, утвораныя ад імя бацькі; 6) найменні ўдовінага сына; 7) найменні сям'і, роду. Гэта першая праца, дзе на шырокім гістарычным і культурным фоне, з прыцягненнем звестак з пісьмовых крыніц XVI–XVII стст. і сведчанняў вуснага народнага маўлення дэталёва вывучаны мужчынскія і жаночыя імёны канкрэтнага рэгіёна. Яна можа быць выдатнай крыніцай не толькі для паглыбленых навуковых даследаванняў у галіне антрапаніміі, выкарыстання звестак пры стварэнні тэкстаў мастацкай і публіцыстычнай літаратуры, але і для побытавага карыстання пры выбары імені ці як юрыдычны даведнік формаў іменніка.

Нягледзячы на тое, што беларуская антрапанімія дастаткова даследаваная, адсутнасць унармаванай сістэмы і аднастайных арфаграфічных і граматычных правапісных нормаў спараджаюць варыянтнасць ужывання імён і іх формаў. Часам назіраецца рэгіянальнае выкарыстанне імені, але найчасцей іншамоўныя формы выцясяняюць спрадвечна

беларускія, як, напрыклад, *Машанька* замест *Машачка*, *Сашанька* (хлалече імя) замест *Сашачка*, *Коленька* замест *Колечка* і інш. Напрыклад, мужчынскае імя *Арцём* і яго памяншальна-ласкавая форма *Цёма* апошнім часам набылі асаблівую папулярнасць у беларусаў, у той час, калі ёсць вытворныя *Арцік*, *Артук*, *Арцісь*, *Арцім*, *Арціш* [2, с. 18], і не толькі ў Слаўгарадскіх гаворках, але і Мастоўскіх (пацвярджае аўтар). Безумоўна, тэма іменаслова надзвычай шматаспектная. Нават калі толькі гаварыць пра сучасны стан сістэмы імёнаў у нашай мове, дык перадусім узнікае некалькі актуальных пытанняў: ці ёсць гістарычная правамоцнасць ужывання імя па бацьку, якой павінна быць парадыгма скланення імёнаў і прозвішчаў з улікам беларускай народнай сістэмы, значэнняў і матывацый і інш.?

Аўтар «Слоўніка беларускіх імёнаў і сямейна-родавых паняццяў», нястомны дыялектолаг, улюбёны ў жывое народнае слова, І. Я. Яшкін пісаў і гаварыў: *Альбіне Хромчанцы, Галіне Кузьмоўне...* Ён меў надзею, што яго праца будзе патрэбная беларусу, дапаможа захаваць народную традыцыю наймення чалавека, якое з'яўляецца важным элементам гістарычнай памяці і самаідэнтыфікацыі народа.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Лемцюгова В. П. Антрапаніміка // Беларуская мова : Энцыклапедыя / пад рэд. А. Я. Міхневіча. Мінск : БелЭн, 1994. С 37–39.
2. Яшкін І. Я. Слоўнік беларускіх імёнаў і сямейна-родавых паняццяў. Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2013. 440 с.

НЕКАТОРЫЯ МОЎНА-СТЫЛЁВЫЯ АСАБЛІВАСЦІ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ СПАРТЫЎНАЙ ПРЭСЫ (на прыкладзе газеты «Прессбол»)

А. М. Цікоцкі

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
tikots@yandex.ru*

Маўленчая структура сучасных спартыўных выданняў уключае вялікую колькасць выяўленча-выразных сродкаў, мае эмацыянальны характар. У той жа час тут сустракаецца шэраг маўленчых недахопаў, у прыватнасці, недакладнасць словаўжывання, парушэнне лексічнай спалучальнасці, няправільнае ўжыванне ўстойлівых спалучэнняў, маўленчая збыткованасць і інш.

Ключавыя словы: мова; спартыўныя выданні; выяўленча-выразныя сродкі; маўленчыя недахопы.